

1924 ERZURUM DEPREMİ VE REİS-İ CUMHUR GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN İKİNCİ ERZURUM GEZİSİ

Şaban ORTAK*

Erzurum ve çevresi, tarihinin çeşitli devirlerinde savaş, işgal gibi acıların yanında, deprem, sel baskını ve benzeri doğal afetlere de uğramıştır. Doğal afetler, şehirlerin coğrafyası üzerinde olduğu gibi insanlar üzerinde de unutulması güç etkiler yapmaktadırlar.

Rus işgali, Ermeni mezalimi ve I. Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntıların etkilerini silmeye, yaralarını sarmaya çalışan Erzurum ve çevresinin cefakâr halkı, 1924 Eylül'ünde bir kez daha deprem felaketine maruz kalmıştır. Bir kez daha diyoruz, çünkü bölge deprem kuşağı üzerinde yer almakta ve çeşitli tarihlerde bu tür felaketlerle yüz yüze gelmiştir. Nitekim 995-1924 yılları arasında bölgeyi etkileyen değişik büyüklükteki deprem sayısı 50'yi geçmektedir¹. Yine 13 Mayıs 1924'te Dölek, Bozvıran, Çamurlu köylerinde bir deprem olmuş, evler yıkılmış ve hükümetç evlerin yapımına başlanmıştır².

13 Eylül 1924'te meydana gelen ve merkez üssü Pasinler olan deprem, geniş bir bölgeyi etkilemiştir. Depremın büyüklüğü hakkında değişik tespitler bulunmakla birlikte 6-7 şiddetinde olduğunu söylemek mümkündür³. Deprem, 13 Eylül Cumartesi günü alaturka saatle saat 10.30'da (alafranga saatle saat 18.40) meydana gelmiştir. Bir dakika devam eden deprem, Erzurum Merkez, Pasinler, Narman, Hınıs, Tortum ilçeleri ile Ardahan ve Kars çevresinde de etkili olmuştur.

Deprem birçok yerleşim yerinin yanısıra demiryolu hattı üzerinde de tahribat yapmıştır. Erzurum-Kars Demiryolu'nun 50-130 kilometreleri arasında bazı yerler bozulmuş, vagonlar kaymış, Hasankale İstasyonu ile Horasan'daki Şimendifer Fabrikası yıkılmış ve Köprüköy önünde hat kapanmıştır. Ayrıca Erzurum merkezde, Cami-i Kebir'in minaresi ile Çobanköprüsü yıkılmış, Sarıkamış'ta resmî ve özel binaların duvarları çatlamış, bazı köylerde evler yıkılmıştır. Diğer yandan deprem nedeni ile bölgede haberleşme kesintiye uğramış ve bu nedenle depremin yol açtığı hasar ve kayıplar

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Araştırma Görevlisi

¹ 30 Ekim 1983 Erzurum-Kars Depremi (Hazırlayanlar: Yıldız Hoşgörün, Ahmet Nişancı, Ali S.Biricik, Ali Bilgin), Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1984, s.6-7.

² Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlecinin Sonbahar Seyahatleri, Ankara, 1341, s.77.

³ Selahattin Babüroğlu, depremin şiddetini 6,8 olarak vermektedir. (Selahattin Babüroğlu, Deprem ve Devlet, Ankara, 1993, s.20.) Diğer bir kaynakta ise 6-6,9 arasında olduğu kaydedilmektedir.(30 Ekim 1983 Erzurum-Kars Depremi, s.7.)

hakkında sağlıklı bilgi alınamamıştır. Kiği ve Tortum'da da hafif hissedilen depremde, bina ve insan zayıtı olmadığı haber alınmıştır. Sağlık Heyetleri oluşturularak, depremin en çok etkilediği Pasınlı ve çevre köylere gönderilmiştir⁴.

13 Eylül tarihli bu depremden sonra, geceleyn oldukça şiddetli bir deprem daha olmuş, ayrıca aralıklarla daha küçük şiddette sarsıntılar, Eylül'ün 14. ve 15. günlerinde de devam etmiştir. İlk depremde hasar gören, fakat yıkılmayan birçok bina oturulamaz hale gelmiştir. Bu arada depremin etkili olduğu yerlerden de doğru bilgiler alınmaya başlanmıştır. İlk depremde Horasan, nahıye ve köylerinde 44 kişi ölmüş, Karayazı nahıyesinde 10 köyün bütün evlerinin yıkıldığı ve 70 kişinin enkaz altında kalarak vefat ettiği, Hınıs ve civarında da 70 evin yıkıldığı ve bazı yerlerde su çıktığı haber alınmıştır⁵.

Devam eden sarsıntılar, Hasankale'de 6 köyü daha harap etmiş, birçok kişi enkaz altında kalmış, Erzurum Hükümet Konağı'nın üst katı zarar görerek tehlikeli bir hal almış, telgrafhane harap olduğu için bir okula nakledilmiştir⁶. Pasınlı Kaymakamlığı'nın verdiği bilgilere göre; artçı sarsıntılar devam etmekte olup, yer altından korkutucu sesler işitilmekte ve çatlaklar oluşmaktadır. Burada 49 köyden haber alınan 37 köy, tamamen yıkılmış ve 60 kişi ölmüştür⁷. Kars ve çevresinde de 238 ev kısmen, 13 ev tamamen yıkılmış, 181 evin duvarları çatlamıştır⁸.

Deprem sonrasında yerel kurtarma ve yardım çalışmaları sürerken, depremin haber alınmasından sonra Hilal-i Ahmer (Kızılay) yardım göndermeye başlamıştır. Ayrıca Dahiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) Hükümet'e bir yazı yazarak, depremden zarar görenlere yapılacak yardımları gündeme getirmiştir⁹.

Yurt gezisine çıkmış olan Reis-i Cümhur Gazi Mustafa Kemal, Trabzon'da iken ajanstan deprem haberini almış, Erzurum Valiliği ile Belediyeye aşağıdaki telgrafı çekerek üzüntülerini bildirmiş ve geniş bilgi istemiştir:

“Erzurum Vilayetinin muhtelif mahallerinde zelzele vuku bulduğu kemal-i teessürle haber alındı. Malumat itasını ve zarar derecesinin işârını rica ederim. 16 Eylül 340.

Reis-i Cümhur

Gazi Mustafa Kemal”

Erzurum Belediye Başkanı Nafiz ve Meclis-i İdare Azaları imzası ile 16 Eylül'de verilen cevapta; Cumhurbaşkanının gösterdiği ilgiye teşekkür edilmekte, bu ilginin depremden dolayı oluşan üzüntü ve kederlerini unutturup yerine ferahlık getirdiği

⁴ Cumhuriyet, No.130, (16 Eylül 1340/1924), s.3.

⁵ Cumhuriyet, No.131 (17 Eylül 1340/1924), s.3.

⁶ Cumhuriyet No.132, (18 Eylül 1340/1924), s.3.

⁷ Reis-i Cümhur... Sonbahar Seyahatleri,s.78-79.

⁸ Cumhuriyet, No.146 (3 Teşrinievvel 1340/3 Ekim 1924), s.3.

⁹ Cumhuriyet, No.131, (17 Eylül 1340/1924), s.3; No.132 (18 Eylül 1340/1924), s.3.

belirtilmekte ve Cumhurbaşkanı, Erzurum'a davet edilmektedir¹⁰. Mustafa Kemal de ziyaret isteğini belirtmekle birlikte, zaman darlığı ve hazırlıksız bulunma gibi nedenlerle bu gezinin gerçekleşmeyeceğinden dolayı üzüntüsünü etrafındakilere ve basına açıklamıştır. Hatta Hükümet'e Cumhurbaşkanı'nun karayolu ile Ankara'ya döneceği bildirildiği için basında Cumhurbaşkanlığı otomobillerinin İnebolu'ya gönderileceğine dair haberler çıkmıştır¹¹.

Mustafa Kemal'in depremle ilgili çalışmaları Erzurum'la haberleşmekle kalmamış, Başkatip Tevfik Bey'e emir vererek; Hükümet'in yaptığı çalışmalar hakkında bilgi istemiştir¹².

Deprem bölgesinde zaman geçtikçe daha net bilgiler alınmaya başlamıştır. Bu bilgileri ve yapılan çalışmaları, Mustafa Kemal'in 16 Eylül tarihli telgrafına verilen cevapta görmek mümkündür. Trabzon Halk Fırkası'nda düzenlenen ziyafet sonrasında okunan, Vali Zühdü imzalı telgrafta verilen bilgiler şunlardır¹³:

1-Deprem, Pasinler, Narman, Hınıs ve merkez kazada hissedilmiştir. Erzurum'da minareler yıkılmış, 25 kadar evin duvarı çatlamıştır ve bir kız çocuğu ölmüştür. Narman merkezde 90'dan fazla ev kısmen yıkılmıştır. Can kaybı yoktur. Hınıs ve köylerinde bazı evler yıkılmıştır. Can kaybı olmuştur.

2-Pasinler'e bağlı Horasan'da 11 köy tamamen yıkılmış, 44 kişi ölmüştür. Diğer evler oturulamayacak durumdadır.

3- Horasan'da bazı yerlerden bilgi alınamamıştır.

4- Karayazı'da 10 köy tamamen yıkılmıştır. Şimdiye kadar 70 can kaybı tespit edilmiştir.

5-Karayazı merkezinde iki ölü vardır, evlerin duvarları çatlamıştır.

6-Hafif yaralılar oldukları yerlerde tedavi edilirken, ağır yaralıları Erzurum'a getirmek için heyetler gönderilmiş ve Köprüköy'e kadar açık olan tren hattında bu iş için özel tren hazırlanmıştır.

7-13 Mayıs 1340 (1924)'te meydana gelen depremde Döllek, Çamurlu ve Bozvıran köylerinde yıkılan evlerin yerine yapılmakta olan evler de tamamen yıkılmıştır.

8- Aralıklarla sarsıntılar devam etmektedir.

9-Erzurum merkez ve Pasinler'in köylerinde halk tamamen açıktadır. Sağlam binalara da girmekten çekinmektedirler.

10-Pasinler'de bazı yerlerde çatlaklar oluşmuş, Çoban Köprüsü kısmen yıkılmış, köprüler yıkıldığı için Köprüköy-Sarıkamış Hattı'nda sefer yapılamamaktadır.

¹⁰ Reis-i Cumhur...Sonbahar Seyahatleri,s.73-74; Cumhuriyet, No.132, (18 Eylül 1340/1924), s.2.

¹¹ Cumhuriyet, No.132, (18 Eylül 1340/1924), s.3.

¹² Cumhuriyet, No.132, (18 Eylül 1340/1924), s.2.

¹³ Reis-i Cumhur...Sonbahar Seyahatleri, s.75-78; Cumhuriyet, No.132 (18 Eylül 1340/1924), s.1-2.

11-Açıkta kalan halk için Ankara'dan çadır istenmiştir. 9.Kolordu'ya ait çadırlar için Müdafaa-i Milliye'den emir verilmişse de mevcut çadırlar ihtiyacı karşılayacak miktarda değildir. Ayrıca Hilal-i Ahmer'e Dahiliye Vekâleti'nden emir verilmiştir.

12-Depremlerden dolayı üzüntü içinde olan halk, Cumhurbaşkanının ziyaretini hasretle beklemektedir.

Deprem bölgesinden alınan haberlerin ortaya koyduğu durumun ciddiyeti ve vahameti karşısında Mustafa Kemal, kararını değiştirmek gerektiğini düşünmüştür. Felaketzedelerin durumunu yerinde görmek ve halkın dertleri ile yakından ilgilenmek arzusu ile Erzurum'a gitmeye karar vermiştir¹⁴. Bununla ilgili olarak Trabzon'dan Erzurum Vilayet ve Belediyesi'ne birer telgraf çeken Mustafa Kemal, üzüntülerini dile getirdikten sonra, karayolu ile Trabzon'dan Erzurum'a gitmek imkanı olmadığından başka bir yolla hemşchilerini ziyaret etmek için hareket ettiğini bildirmektedir¹⁵.

Depremi öğrenilmesinden sonra Dahiliye Vekili'nin yazısı üzerine acilen toplanan Hükümet, depremzedeler için ilk etapta 40.000 lira yardım yapılmasını kararlaştırmıştır¹⁶. Hükümet'in yardımları sonraki günlerde de artarak devam etmiş ve 3 Ekim'de 110.000 liraya ulaşmıştır¹⁷.

Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti, Türk milletinin kara gün dostu olduğunu göstermiş ve Trabzon yolu ile Erzurum'a 1.000 battaniye, çamaşır, çorap, avcı yeleği, çadır göndermiş, ayrıca Hilal-i Ahmer'e ait Trabzon'daki 10.000 liralık eşyanın Erzurum'a gönderilmesi için emirler verilmiştir. Cemiyet'in yardımları sonraki günlerde de devam etmiştir. 25 Eylül'e kadar bölgeye ellışer kişilik 50 çadır, 100 İngiliz çadırı, 1000 battaniye, 1000 iç çamaşır, gömlek, 500 fanila, 200 kat elbise ile önemli miktarda ilaç ve tıbbi malzeme gönderilmiştir¹⁸.

Erzurum ve çevresindeki depremin korkunç sonuçları öğrenildikçe, Türk milletinin cevherinde saklı asil duyguları galyana gelmiş ve ülke çapında yardım kampanyaları başlatılmıştır. Akhisar'ın yardım sever insanları ilk harekete geçenlerden olmuş ve depremzedeler için ilk etapta topladıkları 1.000 lirayı Saruhan Mebusu Reşad Bey vasıtasıyla Dahiliye Vekâleti'ne göndermişlerdir¹⁹. Zonguldak Belediyesi de 500 lira göndermiş ve şehirde bir yardım kampanyası başlatmıştır²⁰.

¹⁴ Cumhuriyet, No.134 (20 Eylül 1340/1924), s.1.

¹⁵ Reis-i Cumhuriyet...Sonbahar Seyahatleri, s.80; Mehmet Önder, Mustafa Kemal'in Erzurum'u ziyaret etme kararını kendisine ziyarete gelen heyete bildirdiğini, kaydeder. (Mehmet Önder, Atatürk'ün Yurt Gezileri, T.C. İş Bankası Yay. Ankara, 1975, s.149). Ancak böyle bir heyetin gitmediği ve Mustafa Kemal'in, kararını telgrafla bildirdiği anlaşılmaktadır.

¹⁶ Cumhuriyet, No.133, (19 Eylül 1340/1924), s.3.

¹⁷ Cumhuriyet, No.146, (3 Teşrinievvel 1340/3 Ekim 1920), s.3.

¹⁸ Cumhuriyet, No.136, (22 Eylül 1340/1924), s.2, No.140, (26 Eylül 1340/1924), s.2.

¹⁹ Cumhuriyet, No.134 (20 Eylül 1340/1924), s.2.

²⁰ Cumhuriyet, No.136, (22 Eylül 1340/1924), s.2.

Kampanyalara öncülük yapanlar arasında basın kuruluşları da yer almıştır. Cumhuriyet Gazetesi, 20 Eylül'de uzun bir yazı yayınlarak Türk Milleti'nin şefkat ve merhamet duygularını harekete geçirmek istemiştir. Yazıda, bölge halkının savaş ve mezalimlerden sonra deprem felaketinin acılarıyla karşı karşıya kaldığı, insanların savaş ve göçlerin yaralarını sarmaya bannacak evler ve köyler yapmaya çalışırken bu felakete maruz kaldıkları, birçok yerleşim yerinin tamamen yıkıldığı, yüzlerce insanın öldüğü, sağ kalan onbinlerce insanın aç ve açıkta olduğu vurgulanmaktadır. İstanbul halkının deprem felaketinin acısını iyi bildiği belirtildikten sonra, insanların felaketin feccat ve vahameti karşısında hüznünlendiği ve vicdanlarının sızladığı kaydedilmekte ve "Ne yapabilirim?" sorusunun cevabı verilerek yardım etmek isteyen insanlara, "Teberru Defteri" açıldığı duyurulmaktadır. Halkı yardıma çağırın Cumhuriyet Gazetesi, yazı heyeti, idareciler, mürettpleri tarafından 17.000 kuruş bağışlamıştır²¹. Gazetenin yardım kampanyasına halk yoğun ilgi göstermiştir. Kampanyaya katılanların içinde gayr-i müslimlerin de olması ilgi çekici bir durumdur²². Bu da insanlığın, bu tür durumlarda hiçbir ayrımı kabul etmediğinin bir göstergesidir.

Yardım kampanyaları yurdun değişik yerlerinde de başlatılmıştır. İstanbul Şehremaneti (Belediye) Meclisi 24 Eylül'de toplanarak depremedelere yardım olarak 20.000 lira göndermeyi kararlaştırmıştır²³. Şehremini (Belediye Başkanı) Emin Bey bir aylığını (300 lira), belediye çalışanları maaşlarının % 10'unu vermeyi kararlaştırmışlardır²⁴. Mısır Hidivi'nin validesi 4.100 lirayı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne teslim etmiştir²⁵. Ordu'da felaketzedelere yardım için bir toplantı yapılmış ve 1.000 lira toplanmış ve ayrıca şehirde

²¹ Cumhuriyet, No.134, (20 Eylül 1340/1924), s.1-2.

²² Gazetenin yardım kampanyasına katılanlar ve yardım miktarları değişik tarihlerde halka duyurulmuştur. Katılanların isimleri ve yardım miktarları:

Tüccardan Nuri Aziz2000, Terakki Mektebi talebelerinden Edhem Efendi 500, Hasan Şaban Bey 1000, Nuri Aziz Ticarethanesi'nden Ferit Taha, Feridun, İzzet Süleyman Beyler 650, Musul Mebusu Süleyman Fehim 500, Alat-ı Ziraiye Türk Anonim Şirketi Çalışanlarından Tefvik, Rauf ve Tefvik Bey 800, Abdurrahman Bey 50, Tüccardan Sabur Sami Bey 2000, tüccardan Nurullah Sami Bey 550, Robert Kolej Talebesi Tank Sabur 500, Dersaadet Barosu Reisi Abdurrahman Adil Bey 1.000, Tüccardan Selanikli Nuri Hüsnü Bey 1000, tüccardan Selanikli Hüseyin Hüsnü Bey 1.000, Tüccardan Selanikli Şinasi Bey 1.000, Adana'da Fabrikatör Rasim Şinasi Efendi 1.000, Avukat Selanikli Hasan Akif Bey 500, Terakki Mektebi Talebelerinden Mevrure Hanım 500, Avukat Corci Kalgapulos Efendi 500, Panayot Mavridis Efendi 500, Şark Demiryolları Çalışanları 1050 Türk vatandaşı Sadık bir evladı 100, Mısır'da Mukim Tıccacı Şükrü Bey 500, Reji Müfettişi Nafiz Bey 100, Hırekce Rüşumat İdaresinden Nuri ve Bey 250, Tavşancı Rüşumat İdaresinden Kadri Bey 100, Yarımca Rüşumat İdaresinden Hüseyin Bey 100, Dil İskelesi Rüşumat İdaresinden Ali Cemil Bey 50, İstanbul'da Küçükyan Efendi 850, İstanbul Hayat Mektebi Talebeleri 675,5 kuruş, Toplam 47.105,5 kuruştur. Cumhuriyet, No.138, (24 Eylül 1340/1924), s.2, No.140 (26 Eylül 1340/1924), s.2, No.142, (28 Eylül 1340/1924), s.2, No.151, (8 Teşrin-i evvel 1340/8 Ekim 1924), s.2, No.160, (17 Teşrinievvel 1340/17 Kasım 1921), s.7.

²³ Cumhuriyet, No.139, (25 Eylül 1340/1924), s.3. Belediye, 10.000 lirayı 7 Ekim'de Osmanlı Bankası aracılığıyla ücretsiz göndermiştir. (Cumhuriyet No.151 (8 Teşrinievvel 1340/8 Ekim 1924), s.2.)

²⁴ Cumhuriyet, No.138, (24 Eylül 1340/1924), s.2.

²⁵ Cumhuriyet, No.135, (21 Eylül 1340/1924), s.2.

de kampanya başlatılmıştır²⁶. Ankara Şehremaneti (Belediye) çalışanlarının kampanyasında 13.400 kuruş toplanmıştır²⁷.

Ülkemizin batı sınır bekçileri olan Edirneliler, doğu sınır bekçilerinin dar günlerinde yardım için harekete geçmişler, halk ve eşrafın katıldığı toplantıda “Teberruat Kabul Heyeti” seçilmiştir. İlk gün yardım miktarı 1.000 lirayı geçmiştir. Paşa İli Gazetesi sahibi Kasım Efendi 300 lira vermiştir²⁸. Yardım kampanyasına yazar, öğretmen ve basımevi sahipleri de katılmıştır. Darülmualimat Coğrafya Öğretmeni Abdulkadir Bey, kendi yazdığı Coğrafya Külliyyatı’ndan 200 kitap²⁹, Kitapçı İbrahim Hilmi Bey 1.000 lira değerinde kitap bağışlamıştır. Sarıkamış’tan bir telgraf çeken Mustafa Kemal, Hilmi Bey’e teşekkürlerini bildirmiştir³⁰.

Hilal-i Ahmer gibi cemiyetler, resmi kurumlar, şahıslar ve benzeri yerlerden yapılan yardımları Ziraat Bankası’nın şube ve sandıkları ücretsiz olarak yerlerine ulaştırmayı kararlaştırmıştır. Yine banka, bölgedeki çiftçilere iki sene süreli kredi imkanı başlatmış, vadesi gelen borçları bir sene ertelmiştir³¹.

Karadeniz Bölgesi’nde gezilerine devam eden Mustafa Kemal, Samsun’dan karaya çıkarak Amasya, Tokat ve Sivas’a uğradıktan sonra 29 Eylül’de Erzincan’a gelmiştir. Her gittiği yerde coşkun gösteriler ve samimi tezahüratlarla karşılanmış ve uğurlanmıştır³². Mustafa Kemal 30 Eylül sabahı Erzincan’dan hareketle, öğleden sonra saat beşte Ilıca’ya ulaşmıştır. Beş sene öncekinden daha görkemli bir şekilde karşılanan Mustafa Kemal, Ilıca-Erzurum arasındaki yolun iki tarafında atlı, yaya olarak sıralanan halkın, cemiyetlerin, askerın sevgi gösterileri ve “Çok Yaşa” sesleri arasında İstanbulkapı’ya gelmiştir. Şehir girişinden itibaren özel olarak hazırlanan arabaya binen Mustafa Kemal, iki tarafındaki atlılarla birlikte Hükümet Konağı’na geldi. Karşılama sırasında toplar atılmış ve kurbanlar kesilmiştir³³.

Kısa bir dinlenmeden sonra yeni yapılan caddenin açılış törenine geçilmiş ve Belediye Başkanı caddeye Gazi Kemal Caddesi ismi verilmesi hakkındaki halkın arzusunu dile getirince, Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal, şu cevabı verir:

-“Ben faniyim, ama Cumhuriyetimiz ebediyen yaşayacaktır. Caddeye “Cumhuriyet” adının verilmesi daha uygun olur.”³⁴.

²⁶ Cumhuriyet, No.141, (27 Eylül 1340/1924), s.2.

²⁷ Cumhuriyet, No.152 (9 Teşrinievvel 1340/9 Ekim 1924), s.3.

²⁸ Cumhuriyet No.163 (20 Teşrinievvel 1340/20 Ekim 1924), s.5.

²⁹ Cumhuriyet, No.162, (19 Teşrinievvel 1340/19 Ekim 1924), s.4.

³⁰ Son Telgraf, No.115 (9 Teşrinievvel 1340/9 Ekim 1924), s.2.

³¹ Cumhuriyet, No.134, (20 Eylül 1340/1924), s.2.

³² Mehmet Önder, Atatürk’ün Yurt Gezileri, s143-144,302-304, 323-324, 337-338, 343.

³³ Cumhuriyet, No.145, (2 Teşrinievvel 1340/2 Ekim 1924), s.3; Reis-i Cumhur... Sonbahar Seyahatleri, s.119-123.

³⁴ Mehmet Önder, s.149.

Cadde açılışından sonra akşam Cumhurbaşkanı şerefine bir ziyafet düzenlenmiş ve ziyafette Erzurumlular adına Erkek Muallim Mektebi Müdürü Cemal (Gültekin) Bey bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, Mustafa Kemal'in Türk halkına yaptığı önderlikle kazanılan zaferin önemini belirten Cemal Bey, böyle acılı günlerinde Erzurum'a teşrifleri ile halkın acılarının dindiğini söylemiş, halk adına şükran ve saygılarını dile getirmiştir. Bu nutka cevaben bir konuşma yapan Mustafa Kemal, Erzurum'a Cumhuriyet'in getireceği bayındırlık ve refahı görmek için gelmek istediğini, ancak yurt gezisi sırasında deprem haberini aldığını, bu nedenle bölgeye gelerek halkın dertlerini paylaşmak istediğini söylemiştir. Cumhurbaşkanı konuşmasının devamında; deprem dolayısı ile kendisinin ve Türk halkının hep birlikte bu üzüntüyü duyduklarını, Hükümet'in de resmi görev olmasından ziyade insanî olarak acıların dindirilmesi ve yaraların sarılması için çalıştığını belirtmiş ve memleketin doğusu ile batısı ve merkezi arasındaki bağlantının sağlanması için demiryolunun Erzurum'a kadar uzatılacağını müjdelemiştir³⁵. Mustafa Kemal Erzurum'daki konuşmalarında vatanın bütün kısmının, felakete manevi ilgisinin yanında maddi yardımında da bulunacağını belirtmiş ve herkesi yardıma çağırmıştır³⁶.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, 30 Eylül 1924 Salı akşamı gezisi ile ilgili olarak Başvekil İsmet Paşa'ya bir telgraf çekerek, Kars ve Ardahan'a gideceğini ve felaketzedelerin dertleri ile meşgul olacağını bildirmiştir³⁷.

Hükümet, yardım çalışmalarını düzene koymak için harekete geçmiş ve bir "Talimatname" hazırlığına girişmiştir³⁸. Dahiliye Vekaleti, yardımları toplamak için "Erzurum Felaketzedegânı Komisyonu" kurulmasını ve yapılan yardımların Vekalet'e bildirilmesini istemiştir³⁹.

Mustafa Kemal, ilk tespitlerden sonra hükümete bir yazı göndermiştir. Bu yazı hükümetin toplantısında değerlendirilmiş ve 9 maddelik bir kararname hazırlanmıştır. Bu kararname ile Erzurum'da valinin başkanlığında "Hareket-i Arz Felaketzedegânı Komisyonu" kurulmuştur. Yine kararnameye göre, ilçelerde alt komisyonlar kurulacak, bütün askeri ve mülki araçlar komisyonların emrinde depremzedelere yardım edecekler, depremzedeler için evler ve zeminlikler bir buçuk ayda tamamlanacak, halkın açıkta kalan tahıl ürünleri hükümetçe korunacaktır. Kararname, telgrafla Mustafa Kemal'e sunulmuş ve onay alınmıştır⁴⁰.

Mustafa Kemal 1 Ekim'de Hükümet Konağ'ında Vali ve Kolordu Komutanı Sait Paşa (Akbatogon) da olduğu halde Felaketzedegân Komisyonu ile bir toplantı yapmış ve

³⁵ Reis-i Cumhur... Sonbahar Seyahatleri, s.123-130, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1997, s.210-212.

³⁶ Cumhuriyet, No.146 (3 Teşrinievvel 1340/3 Ekim 1924), s.3.

³⁷ İnver Konukçu, Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum, Erzurum, 1999, s.253.

³⁸ Cumhuriyet, No.134 (20 Eylül 1340/ 1924), s.2.

³⁹ Cumhuriyet, No.146 (3 Teşrinievvel 1340/3 Ekim 1924), s.3.

⁴⁰ Cumhuriyet, No.148 (5 Teşrinievvel 1340/5 Ekim 1924), s.3.

depremin büyüklüğü ve zararın miktarı ve yapılacak yardımları görüşmüştür⁴¹. Bu toplantıda başta Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve beraberindeki heyette bulunanlar depremzedelere manevi desteklerinin yanında maddi yardımlarda da bulunmuşlardır. Mustafa Kemal ve eşi Latife Hanım 10.000'er lira beraberindeki mebuslardan Salih, Hamdullah Suphi, Kılıç Ali ve Rauf Beyler 300'er lira, Başyaver Rusuhi ile Muhafız Kıtâatı Kumandanı İsmail Hakkı Beyler 100'er Başkatip Tevfik 200 lira, Yaver Muzaffer ve katıplardan Memduh Beyler 50'şer lira bağışlamışlardır⁴².

Deprem felaketi sadece yurt içinde değil yurt dışında da yankı bulmuş ve Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Dömerg'in 29 Eylül tarihli aşağıdaki telgrafı, Erzurum'da Mustafa Kemal'e ulaşmıştır:

“Zât-ı âlilerinin bizzat ilk tesellileri ve yardımları kendilerini götürdüğü Erzurum'un zavallı ahâlisini o kadar feci surette elemnâk eden felaketi pek şiddetli bir teessürle haber aldım. Türkiye'nin bu vechile dışarı olduğu musibete Fransa'nın samimi iştirakini zât-ı âlinize ifade ve beyan etmek isterim.”

Reis-i cumhur Mustafa Kemal bu telgrafa 1 Ekim'de şu cevabı vermiştir:

“Erzurum halkının dışarı olduğu felaket dolayısı ile zât-ı âlilerinin teessürlerini ve Fransa'nın samimi bir alaka ile Türkiye'nin kederine iştirakini ifade eden telgrafınızı aldım. Musibete uğrayanlarla ilk temasa geldiğim günde ve teessürlerimin en şedid bir zamanında beni bulan bu pek dostane tesellinizden duyduğum hiss-i teşekküre itimad buyurmanızı rica ederim.”

Fransa'nın ilgisi bununla da kalmamış ve hükümet depremzedelere yardım olarak 50.000 Frank göndermiştir⁴³. Bu miktar, o zamanın kuruna göre 5.000 liraya yakın bir değere eşittir⁴⁴.

Erzurum'da gerekli görüşmelerini yapıp, direktifler veren Mustafa Kemal, 2 Ekim 1924 Perşembe günü saat 8'de Erzurum'dan depremin en çok etkilediği Pasinler'e hareket etmiştir. Vali, Kolordu Komutanı ve maiyeti ile birlikte saat 10'da Hasankale'ye varmış ve coşku ile karşılanmıştır. Felaketzde halk, ilk defa bir devlet başkanının kendilerini ziyaret etmesinden dolayı sevinmişler ve teselli bulmuşlardır. Bu duygular, karşılama töreninde İrkek Numune Mektebi öğrencisi Sadeddin Safa'nın konuşmasında açıkça görülmektedir. Gerek bu konuşmada gerek daha sonra konuşan bir başka gencin sözlerinde; Kurtarıcı, Cumhuriyet'in kurucusu ve halkın dert ortağı Mustafa Kemal'e teşekkür edilmekte ve “Hoşgeldiniz” denilmekteydi. Mustafa Kemal daha sonra halkın dertlerini dinlemiş, yetkililer tarafından deprem zararları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; Hasankale'de 10 ev tamamen yıkılmış, diğerleri hasar görmüş, Erzurum il sınırları içinde 110 köy yerle bir olmuştur. Daha sonra Köprüköy, Yağan, Emrekom,

⁴¹ Cumhuriyet, No.145 (2 Teşrinievvel 1340/2 Ekim 1924), s.3.

⁴² Reis-i Cumhur... Sonbahar Seyahatleri, s.132; Cumhuriyet, No.146, (3 Teşrinievvel 1340/3 Ekim 1924), s.1.

⁴³ Cumhuriyet, No.146 (3 Teşrinievvel 1340/3 Ekim 1924), s.1.

⁴⁴ Son Telgraf, No.98, (22 Eylül 1340/1924), s.3 (1 Türk lirası: 10.18 Frank).

Mindivan, Komasa ve Döllek köyleri ziyaret edilmiş ve Cumhurbaşkanı'nca yapılan konuşmalarda halkı teselliye çalışılmıştır. Heyet daha sonra Erzurum'a dönmüştür⁴⁵.

Pasinler gezisi sırasında, Mustafa Kemal'in zararının miktarını sorduğu yaşlı bir vatandaşın, "Padişah bilir" demesi üzerine Mustafa Kemal, halkın padişahlığı kaldırdığını söyleyerek zarar miktarını tekrar sormuştur. Ancak yine aynı cevabı alan Mustafa Kemal, Kaymakam'a inkılapların halka iyi anlatılmadığını söyleyince, Kaymakam, yazı yazdığını ve genelge yayınladığını söyledi. Bu cevap O'nu iyice sınırlendirmiştir. Burada Mustafa Kemal'in söylediği şu söz inkılâpçı idareciler için düstur olacak niteliktedir: **"Genelge ile yazı ile inkılâb olmaz, İnkılâb yaşanır, insanlarla yaşanır."**⁴⁶

Deprem bölgesini gezen ve feci durumu yerinde gören Reis-i Cümhur Mustafa Kemal, 3 Ekim Cuma günü, Hükümete bir yazı yazarak, gezinin sonuçlarını anlatmış ve depremedelere kıştan evvel mesken ve hayvanlar için barınaklar yapılması için askeri ve mülki yetkililerin gerekli tedbirleri almasını tavsiye etmiştir. Yine aynı gün yardım için düzenlenen At Yarışları'nı izleyen Mustafa Kemal, Kataköse, Çıldır, Gaziantep, Varto, Aksaray, Ardahan ve Oltu'dan davetler almıştır⁴⁷.

Mustafa Kemal'in tavsiye ve direktifleri doğrultusunda Hükümet gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Konu ile ilgili olarak 4 Ekim'de ikinci bir talimatname hazırlamıştır. Buna göre; Şark Demiryolları ile depremedeler için nakledilecek kerestenin nakliye ücretinin peşin alınmaması, ileride ödenmek üzere Felaketzedegân Komisyonları'nca belge verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu arada Erzurum'da da çalışmalar devam etmektedir. Komisyona, Mevki-i Müstahkem Komutanı da dahil edilmiş, ilçelerde de asker-sivil üyelerden oluşan komisyonların kurulması tamamlanmış, komisyonların emrine İstihkam Birliği'nden erler görevlendirilmiştir. Başka bölgelerden kereste gönderilmesi mümkün olmadığından, gerekli olan kereste ihtiyacının Sarıkamış Ormanları'ndan elde edilmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca Orman ve Şimendüfer İdarcelerinin personeli, komisyonların emrine verilmiştir. Komisyonların on günde bir Başvekalet'şe rapor vermeleri kararlaştırılmıştır⁴⁸.

Deprem bölgesinde gezilerine devam eden Mustafa Kemal ve beraberindekiler 4 Ekim saat 11'de Erzurum'dan hareketle akşam altıda Sarıkamış'a varmıştır. Depremzedelerin derdlerini dinleyen Mustafa Kemal'in halktan aldığı, "Esef etmeyiniz Paşam, Hükümet-i Cumhuriyetimiz var olsun, Halaskârunuz sağ olsun, hiçbirşey istemeyiz. Onların sayesinde biz bu köyleri altundan yaparız" şeklindeki anlamlı cevap, herkesi duygulandırmıştır. Sarıkamış'ta bulunduğu süre içerisinde depremedelerin yaralarının

⁴⁵ Cumhuriyet, No.148 (5 Teşrinievvel 1340/5 Ekim 1924), s.1-2. Reis-i Cümhur... Sonbahar Seyahatleri, s.132-136.

⁴⁶ İnver Konukçu, s.253-254.

⁴⁷ Reis-i Cümhur... Sonbahar Seyahatleri, s.137.

⁴⁸ Cumhuriyet, No.148 (5 Teşrinievvel 1340/5 Ekim 1924), s.3.

sarılması için alınmakta olan tedbirleri denemiş, ormandan kereste elde edilmesi ve nakli çalışmaları izlemiştir⁴⁹.

Depremzedeler için yardım çalışmaları, yurt çapında hızla devam etmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nde bir makale yayınlayan A. Talat, bütün okuyuculara ve özellikle İstanbul halkına seslenmekte ve depremin meydana getirdiği feci durumu dile getirmektedir. Diğer şehirlerin yaptığı yardımlara oranla bir milyona yaklaşan nüfusu ile İstanbul halkının yardımında geri kalmaması gerektiğini belirten A.Talat, 1894 depreminin zararlarını hatırlatmakta ve bir an önce yardım edilmesini, çünkü 1,5 ay sonra yolların kardan kapanacağı için yapılan yardımların fazla önemi olmayacağını vurgulamaktadır⁵⁰.

Avrupa'ya yaptığı geziden dönen Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa, İstanbul'a gelişinde deprem haberini almış, Sarıkamış'ta bulunan Mustafa Kemal'e telgrafla üzüntülerini bildirmiş ve Osmanlı Bankası Erzurum Şubesi aracılığı ile 50.000 lira göndermiştir. Mustafa Kemal de Hidiv'e bir telgraf çekerek teşekkürlerini bildirmiştir⁵¹.

6 Ekim'de trenle Kars'a gelen Cumhurbaşkanı, yol güzergahında olduğu gibi Kars girişinde de coşkulu gösterilerle karşılanmıştır. Sarıkamış ve Kars'ta şerefine müsamereler ve ziyafetler düzenlenen Mustafa Kemal, inkılâbın değerini birlik ve beraberliğin önemini anlatmış, felaketzedeleri teselli etmiştir. Bölgede incelemelerini tamamlayan Mustafa Kemal, 8 Ekim günü saat 10'da Sarıkamış'tan hareketle öğleden sonra saat 6'da Erzurum'a gelmiş ve burada komisyonun çalışmalarını yakından takip etmiştir⁵².

Erzurum'da bulunduğu süre içinde Belediye'yi, Kumandanlığı, okul ve hastaneleri ziyaret eden Mustafa Kemal, Muş ve Bitlis'ten gelen heyetleri kabul etmiştir⁵³. Cumhurbaşkanı Ankara'ya dönmek için Trabzon yolu ile dönmeyi zorlukları nedeniyle Erzincan ve Sivas yolu ile dönmeyi tercih etmiş ve 10 Ekim sabahı Erzurum'dan ayrılmışlardır⁵⁴.

Erzurum ve çevresindeki sarsıntılar bu sıralarda aralıklarla devam etmiştir. 26 Eylül gecesi ile 27 Eylül'de Ovacık Nahiyesi'nde ve Sarıkamış'ta 27 Eylül'de hasara yol açmayan sarsıntılar olmuştur⁵⁵. 1 Ekim'de Horasan'da şiddetli bir sarsıntı olmuş, Köprüköy'de de yer altından top gürlemesini andıran sesler işitilmiş, Pasinler ve Narman'da iki ev yıkılmıştır⁵⁶. 10 Aralık'ta da Narman ve Pasinlerde yer altından gelen gürültülerden sonra şiddetli sarsıntılar olmuştur⁵⁷.

⁴⁹ Reis-i Cumhur... Sonbahar Seyahatleri, s.137-139; Cumhuriyet, No.148 (5 Teşrinievvel 1340/5 Ekim 1924), s.2.

⁵⁰ Cumhuriyet, No.147 (4 Teşrinievvel 1340/4 Ekim 1924), s.1.

⁵¹ Cumhuriyet, No.148 (5 Teşrinievvel 1340/5 Ekim 1924), s.1-3.

⁵² Reis-i Cumhur... Sonbahar Seyahatleri, s.139-142.

⁵³ Cumhuriyet, No.154 (11 Teşrinievvel 1340/11 Ekim 1924), s.1.

⁵⁴ Reis-i Cumhur... Sonbahar Seyahatleri, s.142.

⁵⁵ Cumhuriyet, No.145 (2 Teşrinievvel 1340/2 Ekim 1924), s.3.

⁵⁶ Cumhuriyet, No.148 (5 Teşrinievvel 1340/5 Ekim 1924), s.3.

⁵⁷ Cumhuriyet, No.214 (11 Kanunuevvel 1340/11 Aralık 1924), s.3.

Diğer yandan depremzedelere yapılan yardımlar da artarak devam etmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Erzurum'a 3.000 lira göndermiştir⁵⁸. Amerika Salib-i Ahmer'i (Kızılhaç) Hükümet'e başvurarak bölgeye heyet göndermek isteğinde bulunmuşsa da Ankara Hükümeti, yardım malzemelerin İstanbul'da ilgililere teslim edilmesini uygun bulmuştur⁵⁹. Amerika Salib-i Ahmer'i bu cevap üzerine Amerika Elçiliği aracılığı ile Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekâleti'nin İstanbul Temsilcisi Nusret Bey'e 1.000 liralık yardımı teslim etmiş ve malzeme yardımı yapacağı sözünü de vermiştir. Bu yardım da Hilal-i Ahmer vasıtası ile bölgeye gönderilmiştir⁶⁰. Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti (Uluslararası Kızılhaç Örgütü) Hilal-i Ahmer'e 5.000 Frank (yaklaşık 500 lira) yardım göndermiş ve bütün Kızılhaç şubelerini yardıma çağırmıştır⁶¹.

İstanbul Şchremaneti (Belediye) depremzedeler yararına bir maç düzenlemeyi kararlaştırmış⁶² ve Askeri Müzc Müdürlüğü de 24 Ekim'de bir müsamere düzenleyerek, elde edilen 390 lirayı deprem bölgesine göndermiştir⁶³.

Diğer yandan Hükümet'in hazırladığı "Erzurum ve Civarı Hareket-i Arzdan Yıkılan Mesakinin İnşası ve Felaketzedeğânın Barındırılması İçin Yapılacak Mübayaatın (Satın Alma) Pazarlık Suretiyle İcrasına Dair Kanun" TBMM'nde 12 Ekim'de acilen görüşülmüştür. Hükümetin ilk teklifinde "Erzurum ve Civarı" diye kaleme alınan kanun teklifi, Ardahan Mebusu Talat, Ertağrul Mebusu Dr. Fikret Beylerin önerileri ile "Erzurum ve civarı vilayetler" şeklinde düzeltilerek kabul edilmiştir⁶⁴. Kanun 23 Ekim'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁶⁵.

Sonbahar gezisini tamamlayarak Ankara'ya dönen Mustafa Kemal, 1 Kasım 1924'te TBMM'nin yeni yasama yılını yaptığı bir konuşma ile açmıştır. Cumhurbaşkanı bu konuşmasında geçmiş bir yıl içindeki siyaset, dış politika, bayındırlık, askeri olaylar hakkında değerlendirmiştir. Konuşmanın devamında deprem bölgesindeki gezisinin sonuçlarını anlatan Mustafa Kemal, depremin çok zayiata neden olduğunu, fakat halkın sahip olduğu kuvvet, milletin gösterdiği ilgi ve şefkat ile Hükümet'in bütün güçleri bölgeye yönlendirmesi neticesinde felaketin yaralarının sarılmakta olduğunu vurgulamıştır⁶⁶.

Depremın meydana getirdiği zararların karşılanması ve yaraların sarılması için Türk Milleti ve Hükümeti'nin çabaları sonuç vermiş ve kış gelmeden yıkılan köyler yeniden

⁵⁸ Son Telgraf, No.114, (8 Teşrinievvel 1340/8 Ekim 1924), s.2.

⁵⁹ Cumhuriyet, No.151 (8 Teşrinievvel 1340/8 Ekim 1924), s.2.

⁶⁰ Cumhuriyet, No.158 (15 Teşrinievvel 1340/15 Ekim 1924), s.2.

⁶¹ Cumhuriyet, No.162 (19 Teşrinievvel 1340/19 Ekim 1924), s.2.

⁶² Son Telgraf, No.114 (8 Teşrinievvel 1340/8 Ekim 1924), s.2.

⁶³ Cumhuriyet, No.178 (5 Teşrinisani 1340/5 Kasım 1924), s.2.

⁶⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem II/c.9, s.33, 49, 59.

⁶⁵ Düstur, Üçüncü Tertip, c.5/148, Kanun No.516, Resmi Gazete, No: 79 (24 Teşrinievvel 1340/24 Ekim 1924), s.1.

⁶⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem/II, c.10, s.2.

inşa edilmiştir. Sivil ve askerlerin de katıldığı bu inşa faaliyetleri sonucunda yapılan binalar halka teslim edilmiştir. Bu inşa faaliyeti ile sadece depremzedelere değil, muhaceretle yurt dışından gelen ve kış öncesi zor durumda kalan insanlara da meskenler yapılmıştır. Mevsimin iyi gitmesinin işlerin tamamlanmasında rolü olmuş ve işi biten askerî birlikler, eski görev yerlerine dönmüştür. Bölge halkı her fırsatta devlete ve Cumhurbaşkanı'na şükran duygularını dile getirmektedir⁶⁷. Bu şükran duygularının bir tezahürü olarak Erzurumlular 1926 yılında hemşehrileri olan Cumhurbaşkanı'na bir ev bir çiftlik hediye etmek için girişimde bulunmuşlardır. Erzurumlular adına hediyeleri sunmak üzere Belediye Başkanı Nafiz ve eşraftan Tevfik Beylerden oluşan heyet 31 Ocak 1926' da Trabzon'a varmıştır⁶⁸. Hediye edilecek evin "gümüş anahtarını" da beraberlerinde götürülen heyet, Gülcemal Vapuru ile Trabzon'dan ayrılmış ve 18 Şubat'ta karayoluyla Ankara'ya ulaşmıştır⁶⁹.

Erzurum ve çevresi tarih boyunca değişik büyüklüklerde birçok depreme sahne olmuştur. 1924 yılındaki depremler de can ve mal kaybına neden olmuştur. Depremin duyulmasından sonra Hükümet, hemen harekete geçmiş ve gerekli tedbirleri almaya başlamıştır. Halka yiyecek, giycek, tıbbi malzeme ve para yardımı yapılmıştır. Yardımların toplanması, sevk edilmesi ve dağıtılmasında, halkın dar günlerindeki dostu en yakın dostu Kızılay önemli rol oynamıştır.

Deprem haberini Trabzon'da öğrenen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, halkın sorunları ile yakından ilgilenmiş ve depremzedeleri ziyaret etmeyi kararlaştırmıştır. Bu kararı gerçekleştiren Mustafa Kemal, hem depremzedeleri teselli etmiş, hem de yaptığı bağışla yardım kampanyasına katılmıştır.

Yurt içinden ve yurt dışından resmi kurumlar, basın kuruluşları, belediyeler ve halkın yardımları bölgeye ulaştırılmış ve depremzedelerin yaraları sarılmaya çalışılmıştır. Depremde yıkılan evlerin ve diğer binaların yerine yenileri yaklaşık iki ay gibi kısa bir süre içinde yapılmış ve halkın soğukta ve açlıkta kalması önlenmiştir. Bu konuda Hükümet, mahalli yetkililer ve askerî birliklerin büyük gayret ve fedakârlığı unutulmamalıdır.

Deprem ve benzeri doğal afetlerin meydana getirdiği zararlar ancak millî birlik ve beraberlik içerisinde telafi edilebilir. Bu depremde de millî birlik ve beraberliğin en güzel örneklerinden biri sergilenmiş ve depremzedelerin acıları dindirilmeye ve zararları telafi edilmeye çalışılmıştır.

⁶⁷ Son Telgraf, No.149, (13 Teşrinisani 1340/13 Kasım 1924), s.2.

⁶⁸ Cumhuriyet, No:624 (1 Şubat 1926) s.1.

⁶⁹ Cumhuriyet, No:642 (19 Şubat 1926) s.2. Erzurum'daki Atatürk Evi olarak bilinen evin 1924'te gezi sırasında Cumhurbaşkanı'na hediye edildiği kaydedilmektedir.(Bkz.Mehmet Önder, Atatürk Evleri ve Atatürk Müzeleri, AAM.Yay. Ankara, 1988, s.34-35.) Gerek bu eserde ve gerek başka eserlerde Erzurum'da başka bir Atatürk Evi'nden bahsedilmemektedir. Ayrıca, Atatürk'ün 11 Haziran 1937'de Trabzon'da iken devlete bağışladığı mal ve mülkleri arasında Erzurum'da bir çiftlik ve ev yoktur.(Bkz. Ayın Tarihi, Sayı:43 (1-31 Haziran 1937),s.33-36, TBMM Z.C. Dönem:5,c.19,s.266-8.) Gazetede ki haberde bahsedilen ev ve çiftliğin hediye edilip edilmediği, hediye edilirse bu gayr-i menkullerin akibetinin ne olduğunun açıklığa kavuşması, bu konuda yeni bilgi ve belgelerin ortaya çıkarılmasına bağlıdır.

ABSTRACT

There was an great earthquake hapened in Erzurum in 13th September 1924. The earthquake caused to demolished many houses and refuges. Many people died or injured. Railway communication stoped.

The Government of Turkish Rebublic decided to aid to the public after they had learned the earthquake. Foods, clothings and money were sended to the region of earthquake, and this aids were shared out to victims of the earthquake. The injureds were treated.

President Ghazi Mustafa Kemal learned the earthquake during the landstrip in Trabzon. He wanted knowledge from the authorizeds After he learned knowledge about the earthquake, he decided to visit Erzurum and the region of earthquake. President came to Erzurum in 30 th September 1924. He visited victims of the earthquake in Erzurum, Pasinler, Sarıkamış, Kars and in some villages. He consoleted them. President and attendants donated money too. After this visit, president Ghazi Mustafa Kemal returned to Ankara.

President of France Gaston Dömcrg sended a telegram to Mustafa Kemal and informed his worries. Government of France, Red Cross of United States of Amerika, Organization of International Red Cross sended aid. This aids were transmitted to victims of earthquake by Red Crescent.

The Government of Turkish Republic, Red Crescent, muncipals, some other organizations and public aided victims of earthquake Houses and refuges which hed demolished by the earthquake were reconstructed. Military units joined also to this works. Thus, people escaped from to be out in the cold. Damages of public had, been removed with this works.

KEY WORDS:

Mustafa Kemal

Erzurum

Earthquake

Aid

Red Crescent